

subjekttopfattelserne styres af produktionsforhold, produktivkræfter m.m.

Køppes bog er en forskningsrapport, bestilt og betalt af Statens Humanistiske Forskningsråd. Trods al min kritik vil jeg ikke sige, at pengene er tabt på gulvet, for bogen rummer en mængde hidtil ukendte informationer om psykologiens formidling igennem Studentersamfundet, Folkeuniversitetet, AOF, tidsskrifter, Danmarks Radio, og om varetagelsen af faget på lærerhøjskolen, børnehaveseminarierne etc. Men ligesom den indledes med et sen-marxistisk knæfald, slutter den også med et sådant, idet fremstillingen er påklippet en konklusion, som kun viser én ting, nemlig at ligeegyldig hvordan psykologien havde udviklet sig i Danmark, så skulle man sandelig nok – i kraft af sin egen ideologiske vaghed – få den forklaret ud fra basis-overbygnings-skemaet.

David Favrholt

G. Japsen: *Den fejlslagne germanisering. Den tyske forening for det nordlige Slesvig – Bidrag til det tyske mindretals historie efter 1864.* (Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 57, 1983). 260 s.

Ved sin død i 1981 efterlod Gottlieb Japsen sig manuskriptet til denne bog. I sit forord oplyser Troels Fink, at enkelte blyantsnotitser tyder på, at Japsen ville foretage mindre ændringer, men redaktionen har skønnet, at arbejdet fra hans hånd forelå i en sådan form, at det uden egentlige ændringer kunne trykkes. Så vidt man forstår, er den eneste disposition, Japsen ikke selv har haft lejlighed til at godkende, at man som introduktion har medtaget første del af en afskedsforelæsnings, han i 1978 holdt på Historisk Institut,

Århus Universitet. Heri trak han linien op fra 1864 til den tyske forenings grundlæggelse i 1890. Fra den forelæsnings har man også hentet titlen til hele bogen.

Det er betegnende for Japsens bidrag til Sønderjyllands historie, at han ønskede at bestemme de lokale udviklingslinier i deres forhold til mere almene historiske tendenser. Det slog også igennem i hans arbejde med perioden 1864-1918, som i de sidste år optog ham stærkt. Det gælder hans opfattelse af den danske nationale bevægelse, som han gav et kort rids af i et foredrag fra 1973 (Sønderjyske Årbøger 1973 s. 63-75). Det ses tydeligt i bogen »Pastor Jacobsen fra Skærbæk og hans foretagender« fra 1980, og er stærkere gennemarbejdet i denne bog, der er Japsens hovedbidrag til det tyske mindretals historie siden 1864.

Det er den hjemmegroede tyskheds forhold til tilvandrerne sydfra under anførsel af mændene i det prøjsiske embedsapparat, der har Japsens hovedinteresse. Kernen i den opfattelse, han her søger at underbygge, er, at hjemmetyskerne blev omklamret af tilvandrede embedsmænd og akademikere, der hørte hjemme på det tyske politiske livs højrefløj, hvor skingert nationalistiske stemninger fik stigende betydning i perioden fra 1890. Netop denne chauvinisme gjorde det yderligere vanskeligt for den tyske forening at vinde frem blandt mindre befæstede dansksindede, men til gengæld satte den sit præg på hjemmetyskheden. Skønt den på flere måder følte sig fremmed over for tilvandrernes politik, havde den hverken i tiden før 1. verdenskrig eller i mellemkrigstiden selvstændighed og styrke til at frigøre sig fra omfavnelsen. Japsen trækker en linie fra denne uselvstændighed til de manglende blokeringer over for nazismen, og han minder om, at foreningen

på ikke uvæsentlige punkter ideologisk foregreb nazismen.

Det er en imponerende arbejdsindsats, der ligger bag bogen. Fra presse og arkiver har Japsen hentet et meget stort stof frem. Den tyske forening selv ligger der ikke noget egentligt arkiv efter, og han har derfor måttet ty til en lang række både offentlige og private tyske arkiver. Derved lykkes det ham at kaste lys over den tyske forenings dannelse og sammensætning og navnlig at give en indgående og spændende karakteristik over udviklingen i dens politiske placering.

Fra en forholdsvis spæd begyndelse 1890 voksede foreningens medlemstal omkring århundredskiftet stærkt og nåede i 1901 op på godt 2.700 nordslesvigske medlemmer. Den organisatoriske kraft bag denne ekspansion var J.H. Hahn, der i 1902 blev foreningens formand. Det skyldtes i høj grad også hans energiske indsats, at medlemstallet i Nordslesvig før 1. verdenskrig nåede op på ca. 6.500 (mænd). Det ligger kun lidt under tallet for den danske vælgerforening, så man må sige, at det lykkedes at organisere en meget stor del af tyskhedens vælgere i foreningen.

I kraft af både emnet og materialet er forholdet mellem den tyske forening og myndighederne kommet til at stå centralt. Deri er afspejlet både udviklingen i det wilhelmske Tysklands internationale placering, herunder dets forhold til Danmark, og øvrighedsstatens indre omdannelse. I begyndelsen af 1890'erne, mens Caprivi var kansler, var både de lokale og de centrale myndigheder på vagt overfor foreningen; men fra årtiets midte, og navnlig efter at von Köller blev overpræsident, kom den ind i varmen og blev et af de foretrukne instrumenter i den nye bastante kurs i Nordslesvig. Fra midten af det følgende årti, da de ændrede storpolitiske konstellationer gjorde det stadig

klarere i Berlin, at man havde en del at vinde ved at forbedre forholdet til Danmark, skiftede foreningens position igen. I den nye situation afsluttedes optantbørnkonventionen i 1907. Fra Berlin blev der givet besked om, at kursen skulle lægges om i Slesvig-Holsten. Det viste sig at kræve et overpræsidentskifte, og det satte også Hahn i en vanskelig situation. Han blev klemt mellem myndighederne og ekstremisterne i foreningen med den højtråbende redaktør Strackerjahn i spidsen. Hahn red dog stormen af, og da viseren i tysk politik atter slog ud til højre med Bethmann-Hollwegs overtagelse af kanslerposten 1909, kom foreningen igen ind i smult vande. Der blev den, indtil Hahn i 1912 faldt i unåde, vistnok mindre af politiske grunde, end fordi han ikke var i stand til at opvise nye resultater. Bogen er således langt mere end en foreningshistorie, den er et væsentligt bidrag til forståelse af hele den tyske politik i Nordslesvig.

Den hjemmegroede tyskhed har været anderledes vanskelig at få hold på. Den har ladet Japsen i stikken ved ikke rigtig at afsætte noget kildemateriale af større betydning. Men det i sig selv er dog et væsentligt fingerpeg. Og af de spredte træk, der er bevaret, kan der stykkes et helhedsbillede sammen. Japsen har først og fremmest konstateret, at der i tyskheden i Tønder var betydelig modstand mod den tyske forening. Dernæst har han henledt opmærksomheden på det såkaldte landrådparti i Åbenrå. Landråden her, der ikke brød sig om Hahn, havde held til i en vis udstrækning at blokere for den tyske forening ved at holde sig til hjemmetyske storbønder i kredsen. Videre understreger han den popularitet, en fortaler for en mere sagtmødigt tysk politik som dommeren i Husum, C.J. Jürgensen, øjensynligt nød i vide hjemmetyske kredse. Og i forlængelse

deraf interesserer han sig for den nordslesvigske præsteforening og Foreningen for tysk fredsarbejde i Nordslesvig, som blandt andet må være dannet ud fra en fornemmelse af, at der var vide kredse inden for tyskheden, hvor den tyske forening stødte an. Og endelig påviser han, at foreningen stod stærkest, hvor hjemmetyskheden traditionelt var svagest, i Haderslev og Sønderborg amter.

Japsen stiller med rette spørgsmålet, hvorfor hjemmetyskerne ikke markerede sig politisk på samme måde som en meget stor del af den øvrige slesvig-holstenske befolkning ved at slutte sig til de frisindede, men i stedet ideologisk og organisatorisk lod sig omklamre af det yderligtgående tyske højre i den tyske forening. Svaret er vel det enkle, at de befolkningsgrupper, der skulle have båret en opslutning omkring de frisindede, var danske. I Nordslesvig var tyskerne så få og isole-rede, at de begav sig hen, hvor støtten var mest håndfast, nemlig til myndighederne og den tyske forening. Det falder i tråd med Japsens påpegning af, at kun på Tønderkanten, hvor også den tyske forening fik forholdsvis få medlemmer, opnåede de frisindede en tilslutning, der bare tålte sammenligning med niveauet for det øvrige Slesvig-Holsten. Kun her havde den tysk-sindede del af lokalsamfundet øjensynlig tæthed og sammenhængskraft nok.

Det er en meget stofmættet bog, Japsen har efterladt sig. Den rummer et materiale til periodens sønderjyske historie, som ingen kan komme uden om. Hvis der havde været lejlighed, er det vel tænkeligt, at han her og der havde trukket linier stærkere op og i enkelte andre sammenhænge nuanceret teksten. Men alle interesserede må være taknemmelige for, at Japsen nåede at skrive denne bog.

Johan Peter Noack

Vagn Dybdahl: *Det nye samfund på vej 1871-1913*. Dansk social historie 5. (Gyldendal, 1982). 310 s.

En af initiativtagerne til udgivelsen af Dansk social historie var Vagn Dybdahl, der har skrevet bind 5, *Det nye samfund på vej 1871-1913*, som afslutter det samlede værk på i alt syv bind. At Dybdahl trods mange andre forpligtelser selv har påtaget sig at dække denne periode er forståeligt ud fra hans tidligere meget omfattende forfatterskab, der netop er koncentreret om perioden, og som indeholder betydelige socialhistoriske bidrag. Bl.a. kan hans bind i Politikens Danmarks Historie fremhæves for den store vægt, der er lagt på socialhistoriske emner, endnu inden de sidste 10-15 års generelt stærkt stigende interesse for socialhistorie havde markeret sig.

Socialhistorie er et så vidt begreb, at en afgrænsning af emnet er nødvendig. Forfatterne til de enkelte bind af Dansk social historie har stået frit med hensyn til valg af definition af socialhistorie, men fælles er dog, at den sociale gruppe eller klasse er gjort til det centrale i fremstillingerne. Dybdahl er på linje hermed, når han skriver, at emnet for hans bind er »de sociale lag og grupperinger«, om end han tilføjer en indsnævring ved at ville koncentrere sig om de sociale lag og grupperinger, der var i »bysamfundet«.

Netop i denne periode begyndte de forskellige sociale grupper at danne organisationer til at varetage deres interesser. Interesseorganisationerne har været en af de centrale faktorer i samfundsudviklingen i det 20. århundrede, og det er naturligt, at Dybdahl har lagt betydelig vægt (ca. en tredjedel af teksten) på at skildre fremvæksten af disse organisationer og deres mærkesager til belysning af, hvad de enkelte grupper selv har opfattet som centralt for deres